

GÜNEY KAFKASYA'DA YENİ BİR DİNAMİK: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AZERBAYCAN VE ERMENİSTAN ARASINDA ARABULUCULUK GİRİŞİMİ

Turgut Kerem TUNCEL

Analist

Analiz No : 2022 / 10

12.04.2022

24 Şubatta Rusyanın Ukraynaya karşı başlattığı saldırıyla birlikte tüm dünyanın dikkati Karadenizin kuzeyinde yoğunlaşmış olsa da, içinde bulunduğumuz dönemde Karadenizin doğusunda yer alan Güney Kafkasyada, Azerbaycan-Ermenistan hattında da, hem bölgesel hem de küresel ölçekte önem arz eden gelişmeler yaşanıyor. Bu gelişmelerin sonuncusu 6 Nisanda Brükselde Azerbaycan Cumhurbaşkanı İlham Aliyev, Ermenistan Başbakanı Nikol Paşinyan ve Avrupa (Birliği) Konseyi Başkanı Charles Michel arasında gerçekleştirilen dört saati aşan görüşme. Bu görüşme, 2020 sonbaharında yaşanan 44 günlük savaştan sonra beliren yeni siyasal gerçeklik bağlamında şekillenen yeni Azerbaycan-Ermenistan normalleşme süreci içerisinde Avrupa Birliğinin (AB) etkili bir aktör olarak ortaya çıkacağı yeni bir dönemin başlangıcına işaret ediyor olabilir. Bu olasılığın bazı fırsat ve riskleri içinde barındırdığı söylenebilir.

2020 Karabağ Savaşı Sonrasında Normalleşmeye Yönelik Diplomatik Girişimler

2020 sonbaharında yaşanan Azerbaycan-Ermenistan savaşının 9 Kasım 2020de Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya tarafından imzalanan üçlü ateşkes beyannamesi ile son bulmasıyla bu iki ülke arasında normalleşme ve nihai barışın tesisi yönünde yeni bir döneme girildi. 9 Kasım 2020 Ateşkes Beyannamesi, özellikle de bu beyannamenin 9. maddesinde geçen bölgedeki tüm ekonomik ve ulaşım bağlantılarının açılması/tesis edilmesi şartı yeni normalleşme ve barış sürecinin en önemli bileşenlerinden biri olarak ortaya çıktı. 11 Ocak 2021de Moskovada Aliyev, Paşinyan ve Putin arasında gerçekleştirilen ikinci üçlü görüşmede bu şart teyit edildi ve yerine getirilmesi için atılacak pratik adımların bir kısmı somutlaştırıldı. 26 Kasım 2021de aynı üçlünün katılımıyla Soçide gerçekleştirilen toplantıda ise, normalleşme ve barış sürecinin bir diğer temel bileşeni olan Azerbaycan ve Ermenistan sınırının delimitasyon ve demarkasyonu için oluşturulacak mekanizmanın parametreleri ortaya kondu.

2021 yılının sonlarına kadar normalleşme ve barış süreci, Azerbaycan, Ermenistan ve Rusya tarafından oluşturulan üçlü bir masa etrafında yürütülmeye devam etti. Öte yandan, ABnin de bir başka üçüncü aktör olarak sürece dâhil olmaya çalıştığı görülüyordu. ABnin Güney Kafkasyadan sorumlu yetkililerinin bölge ülkelerine sıkça gerçekleştirdikleri ziyaretler bunun bir göstergesiydi. Nitekim, 14 Aralık 2021de Aliyev, Paşinyan ve Michelin katılımıyla Brükselde ABnin kolaylaştırıcı rolünü üstlendiği ilk Azerbaycan-Ermenistan-AB üçlü toplantısı gerçekleştirildi. Bunu, 4 Şubat 2022de Fransa Cumhurbaşkanı Emanuel Macronun da katıldığı dörtlü çevrimiçi toplantı takip etti. Son olarak ise, 6 Nisandaki Aliyev, Paşinyan ve Michel görüşmesi yaşandı.

Geçtiğimiz birkaç ay içerisinde Azerbaycan-Ermenistan normalleşme ve barış sürecini dolaylı da olsa ilgilendiren başka gelişmeler de yaşandı. Azerbaycan, Ermenistan, Gürcistan, İran, Rusya ve Türkiyenin içinde yer alması düşünülen 3+3 veya 6lı Platform diye anılan, Güney Kafkasyada kalıcı barış ve istikrarın tesisine yönelik bölgesel işbirliği platformunun ilk toplantısı, Gürcistan hariç adı anılan ülkelerin katılımıyla, 10 Aralıkta Moskovada gerçekleştirildi. 44 günlük savaşı takip eden günlerde, on yılı aşkın bir süre sonrasında, Türkiye-Ermenistan normalleşmesi yeniden gündeme geldi ve 2021 yılı sonlarında bu konuyla ilgili bazı pratik adımlar atılmaya başlandı. Bu kapsamda, Türk ve Ermeni tarafları, 14 Ocakta Moskovada ve 24 Şubatta Viyanada birer görüşme yaptılar. Bunların yanında, 12 Martta düzenlenen Antalya Diplomasi Forumunda Türk ve Ermeni dış işleri bakanları ikili bir görüşme gerçekleştirdiler. Bu, 2009 yılından beri Türk ve Ermeni tarafları arasında bu düzeyde gerçekleştirilen ilk görüşmeydi. Her ne kadar bu iki gelişme, Azerbaycan-Ermenistan normalleşme ve barış süreci ile doğrudan ilgili olmasalar da, dolaylı olarak bu süreç üzerinde önemli etkiler yaratabilecek süreçler olarak değerlendirilebilirler.

Azerbaycan ve Ermenistanın Normalleşme ve Barış Sürecindeki Tutumları

Geçtiğimiz bir buçuk yıl içerisinde Azerbaycan, normalleşme ve barış sürecine dair şartlarını açık ve tutarlı bir şekilde ortaya koyduğu görülmektedir. Bakü, uluslararası alanda tanınan sınırlarının, toprak bütünlüğünün ve toprakları üzerindeki egemenliğinin Ermenistan tarafından tanınması konusunda geri adım atmayacağını, bu şartlar sağlandığında ise normalleşme ve barışa hazır olduğunu defaatle belirtmiştir. Bu kapsamda, eski Dağlık Karabağ bölgesinde bağımsız bir devlet olasılığının teorik tartışmaların dahi konusu olamayacağını ve bu bölgeye dair geliştirilecek düzenlemelerin yalnızca Azerbaycan anayasa ve kanunları çerçevesinde yapılabileceğini Bakü her platformda dile getirmektedir. 1990'lı ve 2000'li yıllardaki tutumunun aksine, eski Dağlık Karabağda herhangi bir özerklik fikrini reddeden Bakü, burada Azerbaycan vatandaşı olarak yaşayacak etnik Ermenilere bir takım kültürel hakların tanınmasının ise Azerbaycan kanunları çerçevesinde mümkün olabileceğini söylemektedir.

Ermenistanın, Azerbaycanınkine benzer net bir tutum ve söylem sergilediğini söylemek mümkün değildir. Erivan, bir yandan Azerbaycanın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tanıdığını ima eden açıklamalar yaparken, diğer yandan Karabağın statüsü ve buradaki

etnik Ermenilerin hakları konularında taviz verilmeyeceğine dair özellikle kendi kamuoyuna mesajlar vermeye devam etmektedir. Bununla ilgili akılda tutulması gereken önemli bir husus, bu ifadelerin Ermeni siyasal jargonunda self-determinasyon ve bağımsızlık anlamına geldiğidir. Kısacası, Erivanın farklı konular bağlamında çok sık başvurduğu bir taktik olan, ikili söylemlerinden vazgeçmediği görülmektedir. 2020 sonbaharında yaşanan savaş sonrasında gelişen normalleşme ve barış sürecini kendi lehine olacak şekilde yönlendirmek için elinde pek de fazla araç kalmadığının farkında olan Erivanın bu yolla nihai barış anlaşmasına giden süreci elinden geldiğince yavaşlatmak, sulandırmak ve muğlaklaştırmak için çaba harcadığı söylenebilir.

Ermenistanın bu kaçamak tutumunun bir neticesi, 44 günlük savaşın üzerinden bir buçuk yıl geçmiş olmasına rağmen, Azerbaycan ve Ermenistan arasında hem sınır hattında hem de eski Dağlık Karabağ bölgesini halen Bakünün kontrolü altına girmemiş bölümünde, halen küçük çaplı çatışmaların yaşanmasıdır. Üzücü olan gerçek şudur ki, bu zamana kadar Azerbaycan-Ermenistan normalleşme ve barış süreci ancak Azerbaycanın Ermenistanı askeri ve diğer yollarla zorlaması sayesinde yürütülebilmektedir. Öyle ki, yukarıda bahsi geçen üçlü görüşmelerin hemen hepsinin öncesinde sınır çatışmalarının yaşanmış olması oldukça dikkat çekici olduğu kadar, sürecin arzu edilmeyen dinamiklerine dair önemli bir göstergedir.

Normalleşme ve Barış İçin Azerbaycanın Beş Şartı

Bu bağlamda hatırlanmasında fayda olan bir gelişme, 10 Martta Azerbaycanın normalleşmenin şartları olarak Ermenistana beş ilke sunmuş olmasıdır. Bu ilkeler Azerbaycan ve Ermenistanın karşılıklı olarak 1) birbirilerinin egemenliklerini, toprak bütünlüklerini, uluslararası sınırlarını karşılıklı olarak tanımaları; 2) birbirlerine karşı toprak taleplerinde bulunmayacaklarına dair hukuki güvence vermeleri; 3) birbirilerine karşı güvenlik tehdidi oluşturacak hareketlerde bulunmamaları; 4) sınırın delimitasyon ve demarkasyonun gerçekleştirilmesi ve diplomatik ilişkilerin kurulması ve 5) ulaşım ve iletişim hatlarının açılmasıdır.

Azerbaycanın bu girişimi sonrasında Ermenistan Dışişleri Bakanı Ararat Mirzoyan konuya ilişkin bir soruya verdiği yanıtta Azerbaycanın koşullarının ortada olan tüm sorunları yansıtmadığını ve Karabağdaki Ermenilerin hak ve özgürlüklerinin garanti altına alınmasının ve bölgenin statüsünün nihai olarak karara bağlanmasının Ermeni tarafı için vazgeçilmez olduğunu belirtmiştir. Mirzoyan cevabında bizim için, Dağlık Karabağ ihtilafı toprak değil haklar meseledir şeklindeki bir ifadede de bulunmuştur. 31 Marttaki kabine toplantısında ise Başbakan Paşinyan Azerbaycanın teklifinde kabul etmeyecekleri bir şey olmadığını, ancak bunların kapsamlı barış gündemindeki tüm konuları kapsamadığını söylemiştir. Devamında ise, toprak bütünlüğü ve sınırların ihlal edilemezliğinin karşılıklı kabulünün Ermenistan için kabul edilebilir prensipler olduğunu sözlerine eklemiştir. Pek çok yorumcu Mirzoyan ve Paşinyanın ifadelerini, Ermenistanın Azerbaycanın toprak bütünlüğü ve egemenlik konularındaki şartlarını kabul ettiği şeklinde yorumlamıştır. Sonuçta, Erivan bir yandan Azerbaycanın toprak bütünlüğünü ve egemenliğini tanımaya hazır olduğu mesajını verirken, diğer yandan statü başta olmak

üzere Bakünün Azerbaycan toprakları üzerindeki egemenliği anlayışını sulandıracak diğer konuların halen masada olduğu imasında bulunarak net olmayan ikili söylemini yinelemiştir.

ABnin Arabuluculuk Girişimi: 6 Nisan 2022 Brüksel Toplantısı

Yukarıda belirtildiği gibi bir süreden beri Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki normalleşme ve barış sürecine müdahil olma hevesinde olan AB bu yönde ilk önemli adımını 14 Aralık 2021de atmıştır. 4 Şubattaki çevrimiçi görüşmenin ardından ise 6 Nisanda Aliyev, Paşinyan ve Michelin katılımıyla üçüncü bir görüşme gerçekleştirilmiştir.

6 Nisandaki görüşme sonrasında Michelin kameralar karşısında yaptığı ve sonrasında Avrupa (Birliği) Konseyi resmi websitesinde açıklamalarını dikkatle değerlendirmek gerekmektedir. Michel, kameralar karşısında yaptığı kısa açıklamada, ihtiyatlı da olsa oldukça olumlu bir tablo çizerek, 6 Nisanda barış süreci ile ilgili çok önemli bir mesafenin kaydedildiğini ifade etmiştir. Michel, açıklamasının sonunda kameralardan uzaklaşırken sürecin bu gece –yani 6 Nisanda - başladığını söylemesi ayrıca dikkat çekici bir ifadedir.

Michelin Avrupa (Birliği) Konseyi resmi websitesinde yayımlanan açıklamasında ise tarafların dışişleri bakanlıklarının barış anlaşmasının hazırlanması için çalışmaya başlamaları ve 26 Kasım 2021 Soçi Zirvesinde karara bağlanan sınırın delimitasyon ve demarkasyonu için Nisan ayı sonuna kadar ortak bir komisyonun oluşturulması konularında anlaşmaya varıldığını belirtilmiştir. Bu açıklamada, 9 Kasım 2020 Üçlü Ateşkes beyannamesine bağlı kalınmasının taraflar tarafından vurgulandığının da altı çizilmiştir. 11 Nisanda Azerbaycan ve Ermenistan dış işleri bakanlarının müstakbel barış anlaşması, ortak sınır komisyonu ve insani konularda bir telefon görüşmesi yapmış olmaları bu bağlamda önemli bir gelişmedir.

6 Nisan 2022 Brüksel toplantısına dair Azerbaycan ve Ermenistanda yapılan yorumlara baktığımızda, Azerbaycan tarafının bu toplantıyı büyük bir diplomatik başarı olarak algıladığı veya böyle sunmaya özen gösterdiği görülmektedir. Michelin açıklamasında, Bakünün bir idari birim olarak lağvettiğini daha önceden açıkladığı Dağlık Karabağ ifadesini kullanmaması ve Karabağın statüsüne ve Azerbaycanın kuşkuyla baktığı AGİT Minsk Grubuna herhangi atıf yapmaması (14 Aralık 2021 toplantısı sonrasında Michel kameralar karşısında yaptığı açıklamada AGİT Minsk Grubuna atıf yapmış, ancak yazılı açıklamasında böyle bir atıf yer almamıştı), Azerbaycanlı yorumcuların 6 Nisan toplantısına dair olumlu değerlendirmelerinin esas nedenidir. Azerbaycan Dışişleri Bakanlığının açıklamasında da hazırlanmasına karar verilen barış anlaşmasının Azerbaycanın 10 Martta sunduğu beş prensip üzerinden şekilleneceği belirtilmiş ve 6 Nisan Brüksel toplantısı Azerbaycanın çıkarları doğrultusunda atılmış bir diğer adım olarak tanımlanmıştır. Ermeni basınında ise 6 Nisan toplantısı daha ziyade betimsel haberler çıkmıştır. Yapılan yorumlarda ise, Azerbaycanlı yorumcuların sıraladıkları hususlar vurgulanarak, toplantının Ermenistan için olumsuz bir gelişme olduğu değerlendirmeleri yapılmıştır (örn. bkz. https://www.civilnet.am/en/news/656862/armenias-abandoned-positions-in-negotiations-with-azerbaijan/).

ABnin Arabuluculuğu: Fırsatlar ve Riskler

6 Nisanda Brükselde gerçekleştirilen üçlü toplantının gerçekten de Michelin söylediği gibi yeni bir başlangıç olup olmadığı önümüzdeki günlerde anlaşılacaktır. Bu bağlamda, 11 Nisanda Azerbaycan ve Ermenistan dışişleri bakanları arasında gerçekleştirilen telefon görüşmesi önemli bir gelişme. 26 Kasım 2021 Azerbaycan-Ermenistan-Rusya üçlü zirvesinden beri gündemde olan ancak bir türlü başlatılamayan sınırın delimitasyonu ve demarkasyonu için oluşturulacağı belirtilen ortak sınır komisyonunun Nisan ayı sonunda faaliyete geçmesi de AB arabuluculuğuyla yürütülecek normalleşme ve barış sürecinin müstakbel başarısına dair mühim bir gösterge olacak. Şimdiye kadar Rusyanın kolaylaştırıcılığıyla yürütülen süreçte, pratikte somut bir ilerleme sağlanamadığı düşünüldüğünde, AB kolaylaştırıcılığı sayesinde atılacak adımlar önem kazanacaktır.

Ne var ki, 6 Nisan Brüksel toplantısından bir gün sonra, Paşinyanın kabine toplantısında yaptığı konuya dair açıklamalar, Erivanın, normalleşme ve barış sürecine olumsuz etki eden ikili ve muğlak söylemlerine devam edeceğine işaret ediyor. Öyle ki, kabine toplantısında Paşinyan bir kez daha Karabağın statüsü konusunun kendileri için temel öneme sahip olduğunu ve bu konunun barış görüşmelerinde gündeme alınması gerektiğini belirtmiş, ayrıca Minsk Grubunun süreç içerisinde yer alması yönünde çaba sarf edeceklerini söylemiştir.

Bunları bir kenara bırakırsak, ABnin, Azerbaycan ve Ermenistan arasında arabulucu rolü oynama hevesinin hem bazı fırsatları hem de riskleri beraberinde getirdiğinin de belirtilmesi gerekmektedir.

ABnin, neredeyse 30 yıla yakın bir zaman içinde etkisiz ve başarısız bir mekanizma olduğu açıkça ortaya çıkan, hatta eş-başkanlarının önyargılı, taraflı ve kendi çıkarlarına hizmet eden tutumları dolayısıyla barış sürecini sekteye de uğratabilen, buna rağmen çok yakın zamana kadar normalleşme ve barış sürecinin tek yürütücüsü olarak kabul ettiği Minsk Grubu ile ilgili ısrarından vazgeçmesi ve bunun yerine bizzat kendisinin arabulucu bir rol oynamaya soyunması olumlu bir gelişme olarak değerlendirilebilir. .

ABnin bu yeni tutumunun altında yatan nedenin, Rusya-Ukrayna savaşının da etkisiyle, Azerbaycan-Ermenistan ihtilafına dair daha gerçekçi, pragmatik ve (jeo)politik bir bakış açısı geliştirmeye yönelmesi olduğu akla geliyor. AB politikasındaki böylesi bir değişim, bu yapının Azerbaycana karşı olan önyargılı bakışında olmasa bile tutumunda bir farklılık, böylece Azerbaycan ve Ermenistan karşısında daha dengeli bir tavır sergilemesine neden olabilecek bir dinamiğin ortaya çıkması anlamına gelebilir. ABnin, taraflar arasında sergileyeceği dengeli tutum, şimdiye kadar Batı tarafından, deyim yerindeyse, şımartılmış olan Ermenistanın bozguncu tavırlarından vazgeçmesini sağlayabilir.

2020 Karabağ Savaşını takip eden süreçte Azerbaycan-Ermenistan normalleşme ve barış sürecinde tek kolaylaştırıcı olarak ortaya çıkan Rusyaya karşı bir başka etkili aktörün de süreç içerisinde yer alması, Moskovanın süreci kendi çıkarları doğrultusunda manipüle etmesi ihtimaline karşı bir denge unsuru olabilecektir. Rus düşünce yapısını ve siyasi

strateji ve taktiklerini çok iyi bilen ve bu nedenle Rusyaya karşı her zaman mesafeli bir tutum alan Azerbaycanlı uzmanların 6 Nisan Brüksel toplantısı hakkında bu kadar olumlu yorumlar yapmalarının bir nedeninin de bu olduğu akla gelmektedir.

Ancak, ABnin normalleşme ve barış sürecine müdahil olmasının beraberinde getirdiği riskler de söz konusudur. Bu risklerden biri, AB ve üye ülkelerin pek çoğunda çok derinlere kök şalmış bulunan Ermeni yanlısı önyargılardır. Her ne kadar, Rusya-Ukrayna savaşının da etkisiyle son dönemde AB yukarıda belirtildiği gibi daha gerçekçi, pragmatik ve (jeo)politik bir bakış benimsemeye başlamış olsa da, AB gerçekten tarafsız bir üçüncü aktör olabileceğini ispatlayana kadar şüpheli bir konumda kalmaya devam edecektir. Şayet AB normalleşme ve barış sürecinde önemli bir aktör olarak ortaya çıkar ve fakat Ermeni yanlısı peşin hükümlerinden kendini kurtaramazsa, Minsk Grubu örneğinde olduğu gibi, Ermenistanı süreci akamete uğratmak konusunda cesaretlendiren bir rol oynaması kaçınılmazdır.

ABnin bir kolaylaştırıcı olarak rol almasının getirebileceği bir diğer risk ise Güney Kafkasyanın yeniden Batı ve Rusya arasında bir rekabet sahası haline gelme olasılığıdır. Bu olasılığın gerçekleşmesi durumunda, AB ve Rusya, Azerbaycan-Ermenistan normalleşme ve barış sürecini aralarındaki rekabet nedeniyle kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeye çalışmaktan geri durmayacaklardır. Bunun yanında, kendisini dezavantajlı bir durumda hisseden Ermenistanın da süreci sürüncemede bırakmak için Batı ve Rusya arasında manevralar yapma yoluna gitmesi de ihtimal dâhilindedir. Bir diğer ihtimal ise ABden alışık olduğu yüzü bulamayan Erivanın bunu Rusyada aramaya başlaması ve bu ülkenin bölgesel çıkarlarının bir aracı rolüne soyunarak Rusyanın stratejisi çerçevesinde bölgedeki istikrarı bozucu bir rol oynamasıdır. Güney Kafkasyada büyük güçlerin rekabeti sebebiyle yaşanabilecek bu tip gelişmelerin bölgede istikrar ve barışın tesisi açısından oldukça olumsuz bir ortamın oluşmasına neden olacağı açıktır. Bu nedenle Azerbaycanın, AB kolaylaştırıcılığının, Rusya kolaylaştırıcılığında başlatılan sürece alternatif veya paralel değil bunu destekleyen bir süreci tesis etmesi yönünde çaba sarf etmesi doğru bir tutum olabilecektir.

* *Fotoğraf: aze.media*

Yazar Hakkında :

Dr. Turgut Kerem Tuncel, Avrasya İncelemeleri Merkezi'nde (Ankara) kıdemli analisttir. Avrasya jeopolitiği, Geniş Karadeniz Bölgesi, Güney Kafkasya, Karabağ ihtilafı ve Türk-Ermeni ilişkileri hakkında çalışmalar yürütmektedir.

Atıfta bulunmak için: TUNCEL, Turgut Kerem. 2026. "GÜNEY KAFKASYA'DA YENİ BİR DİNAMİK: AVRUPA BİRLİĞİ'NİN AZERBAYCAN VE ERMENİSTAN ARASINDA ARABULUCULUK GİRİŞİMİ." Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM), Analiz No.2022 / 10. Nisan 12. Erişim Kasım 20, 2026. https://avim.org.tr/tr/Analiz/GUNEY-KAFKASYA-DA-YENI-BIR-DINAMIK-AVRUPA-BIRLIGI-NIN-AZERBAYCAN-VE-ERMENISTAN-ARASINDA-ARABULUCULUK-GIRISIMI

Süleyman Nazif Sok. No: 12/B Daire 3-4 06550 Çankaya-ANKARA / TÜRKİYE
Tel: +90 (312) 438 50 23-24 • **Fax**: +90 (312) 438 50 26
@avimorgtr
https://www.facebook.com/avrasyaincelemelerimerkezi
E-Posta: info@avim.org.tr
http://avim.org.tr

© 2009-2025 Avrasya İncelemeleri Merkezi (AVİM) Tüm Hakları Saklıdır